

Eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður verði látinn niður falla.

Því úrskurðast:

Mótmæli uppboðspola og 7. veðréttarhafa í Smáratúni 30, efri hæð, gegn gildi kröfuréttinda og veðréttar samkvæmt handhafaveðskuldabréfi, áhvílandi 6. veðrétti í sömu eign, eru ekki tekin til greina.

Málskostnaður falli niður.

Föstudaginn 5. apríl 1968.

Nr. 110/1967. Margrét Hjaltested vegna sjálfrar sín og ófjárráða barna sinna, Margrétar, Sigurðar Kristjáns og Karls Lárusar

(Páll S. Pálsson hrl.)

gegn

Magnúsi Sigurðssyni Hjaltested og til réttargæzlu Ólafi Þorgrímssyni hæstaréttarlögmanni vegna Markúsar Ívars Hjaltesteds og Sigríðar Hjaltesteds

(Ólafur Þorgrímsson hrl.).

Dóminn skipuðu hinir reglulegu dómarar Hæstaréttar.

Erfðaskrá.

Dómur Hæstaréttar.

Afrýjendur, sem skotið hafa máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 14. ágúst 1967, gera þessar dómkröfur:

„Að öllum eignum dánar- og félagsbús Sigurðar Hjaltesteds og eftirlifandi maka, Margrétar Hjaltesteds, verði skipt eftir almennum skiptareglum erfðalaga, enda verði taldar brostnar forsendur fyrir gildi og framkvæmd erfðaskrár Magnúsar Einarssonar Hjaltesteds umfram það, er segir í

upphafi erfðaskrárinnar, svohljóðandi . . . allar eignir mínar, fastar og lausar, skulu ganga að erfðum til Sigurðar Kristjáns Lárussonar Hjalttestedts . . .“. Þá krefjast áfrýjendur málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti úr hendi stefnda.

Stefndi krefst staðfestingar hins áfrýjaða úrskurðar og að áfrýjendum verði dæmt að greiða honum málskostnað hér fyrir dómi.

Hinn áfrýjaða úrskurð ber að staðfesta.

Eftir málavöxtum þykir málskostnaður fyrir Hæstarétti eiga að falla niður.

Dómsorð:

Hinn áfrýjaði úrskurður er staðfestur.

Málskostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Úrskurður skiptadóms Kópavogs 24. júlí 1967.

Mál þetta, sem tekið var til úrskurðar 15. þ. m., er risið í sambandi við opinbera skiptameðferð á dánarbúi Sigurðar Lárussonar Hjalttestedts og eftirlifandi konu hans, Margrétar Hjalttestedts.

Hinn reglulegi skiptaráðandi hefur vikið sæti við búskipti þessi, en með þau fer sem setuskiptaráðandi Unnsteinn Beck borgarfégeti, og kveður hann upp þennan úrskurð.

Arfláti, Sigurður Lárusson Hjaltsted, bjó að Vatnsenda innan Kópavogskaupstaðar og andaðist 13. nóvember 1966. Hann kvæntist árið 1961 sóknaraðilja máls þessa, Margréti Hjaltsted að Vatnsenda. Þau eiga tvo syni fædda í hjónabandi þeirra, Sigurð Kristján, fæddan 5. febrúar 1962, og Karl Lárus, fæddan 30. júní 1963. Þriðja barnið, sem er skráð dóttir Sigurðar, Margrét, er fædd 1. nóvember 1955, áður en slitið var hjónabandi Margrétar og fyrri eiginmanns hennar. Hefur faðerni eiginmannsins að barninu ekki verið vefengt að lögum. Barn þetta telst því ekki meðal erfingja að búinu.

Áður en þau arfláti og Margrét Hjaltsted gengu í hjónaband, var arfláti kvæntur og á þrjú börn á lífi úr því hjónabandi, Magnús, varnaraðilja máls þessa, Markús Ívar og Sigríði. Hin síðastnefnda er ófjárráða sakir æsku. Hefur Ólafur Þorgrímsson hæstaréttarlögmaður verið skipaður réttargæzlumaður hennar við búskiptin, en hann er jafnframt lögmaður alsystkina hennar við skiptin. Skipaður réttargæzlumaður ófjárráða barna Margrétar

Hjalttested, sem ásamt móður sinni eru sóknaraðilar að máli þessu, er Jón Einarsson, heimilismaður að Vatnsenda.

Ágreiningur sá, sem hér liggur fyrir til úrskurðar, varðar erfðaskrá Magnúsar Einarssonar Hjalttested, dagsetta 4. janúar 1938 og staðfesta að nýju með áritun arfleiddanda, dags. 29. október 1940. Staðfest endurrit af erfðaskránni úr notarialbók sýslumannsins í Gullbringu- og Kjósarsýslu hefur verið lagt fram sem dómskjal nr. 3. Nánar verður efni þessa gernings getið hér á eftir, að því leyti sem það snertir málsúrslit.

Í greinargerðinni gerðu sóknaraðilar þær dómkröfur, að öllum eignum dánar- og félagsbús Sigurðar Hjalttested og eftirlifandi maka, Margrétar Hjalttested, verði skipt eftir almennum skiptareglum erfðalaga, enda verði taldar brostnar forsendur fyrir gildi og framkvæmd erfðaskrár Magnúsar Einarssonar Hjalttested frekar en orðið er, þ. e. frá og með tölul. 3 og til loka erfðaskrárinnar. Einnig kröfðust þeir málskostnaðar. Við munnlegan flutning málsins breytti lögmaður sóknaraðila kröfugerðinni á þá lund, að hann krafðist þess, að öllum eignum dánar- og félagsbús Sigurðar Hjalttested og eftirlifandi maka, Margrétar Hjalttested, verði skipt eftir almennum skiptareglum erfðalaga, enda verði taldar brostnar forsendur fyrir gildi og framkvæmd erfðaskrár Magnúsar Einarssonar Hjalttested umfram það, er segir í upphafi erfðaskrárinnar, svohljóðandi: „... allar eignir mínar, fastar og lausar, skulu ganga að erfðum til Sigurðar Kristjáns Lárussonar Hjalttested...“. Þá krafðist hann málskostnaðar úr hendi varnaraðila að mati dómara.

Varnaraðili gerir þær dómkröfur, að hin umdeilda erfðaskrá verði tekin gild í öllum greinum og metin veita honum óskoradán rétt til að taka við jörðinni Vatnsenda í Kópavogi með öllum gögnum og gæðum, þar á meðal rétt til leiguafgjalda af sumarbústaðalöndum jarðarinnar. Málskostnaðar krefst hann ekki.

Í þessu máli er enginn ágreiningur um aðrar eignir búsins en tilkall til Vatnsenda, enda því lýst yfir af hálfu varnaraðila, að hann geri ekki erfðatilkall í lausafé búsins, þar með talinn búfénaður.

Af hálfu alsystkina varnaraðila hefur réttargæzlumaður þeirra og málflytjandi lýst yfir því, að þau samþykki gildi hinnar umdeildu erfðaskrár í öllum greinum, enda hafa þau ekki gerzt aðilar að máli þessu.

Magnús Einarsson Hjalttested úrsmiður eignaðist jörðina Vatns-

enda, sem þá var í Seltjarnarneshreppi, í september 1914. Hann mun hafa búið á jörðinni á tímabili, a. m. k. að einhverju leyti, samkvæmt því, sem upplýst var við munnlegan flutning málsins. Þó mun Lárus Pétursson Hjaltested hafa verið tekinn þar við búi að mestu eða öllu leyti, áður en Magnús dó. Hinn 4. janúar 1938 gerir Magnús, sem var ókvæntur og barnlaus, erfðaskrá, dskj. nr. 3 í máli þessu, þar sem hann arfleiðir bróðurson sinn, Sigurð Kristján Lárusson Hjaltested, sem er arfláti í búi þessu, að öllum eignum sínum, föstum og lausum, eftir sinn dag. Um jörðina Vatnsenda eru þó sett ákveðin skilyrði í erfðaskránni, og er helzta efni þeirra, sem hér skiptir máli, á þessa lund: Arftaki skal búa á eigninni sjálfur, þó með þeim fyrirvara, að föður hans, Lárusi Hjaltested, er áskilinn ábúðarrétturinn, svo lengi sem hann lifir. Arftaka er óheimilt að selja jörðina eða veðsetja hana fyrir meiru en nemur 50% af fasteignarmati jarðarinnar, og þó aðeins til greiðslu erfðafjárskatts, ef með þarf, eða til nauðsynlegra varanlegra endurbóta á jörðinni sjálfri eða húsum hennar. Arftaka er heimilt að selja á leigu lóðir úr óræktuðu landi jarðarinnar. Lárusi Hjaltested eða síðari ábúanda jarðarinnar er heimilt að semja um og krefja bætur fyrir bótaskyld landspjöll á jörðinni, sem orðin voru eða kynnu að verða. Þá er svo áskilið, að að Sigurði L. Hjaltested látnum skuli jarðeignin ganga að erfðum til elzta sonar hans og svo til niðja hans í beinan karllegg. „... Þannig að aðeins fær einn maður allan arfinn, sá elzti í þeim legg, er að réttu ber arfur samkvæmt því, er nú hefur sagt verið“. Þá eru ákvæði um það, hvernig fara skuli, ef hinn arfborni karlleggur deyr út, en þá gengur jörðin til afkomenda næst elzta sonar Sigurðar og niðja hans í beinan karllegg, og tilsvarendi gildir, ef karlleggur frá Sigurði verður aldauda, þá taka við afkomendur þess bróður hans, sem næstur honum var að aldri, eftir sömu reglum.

Ákveðið er, að ef einhver erfingjanna hættir búskap á Vatnsenda, missi hann rétt sinn samkvæmt erfðaskránni, en sá, sem næstur er í röðinni, taki við. Enn er það tilskilið, að sérhver erfingi, sem fær erfðarétt samkvæmt arfleiðsluskránni, skuli skyldur til að halda öll þau skilyrði, sem Sigurði eru sett með henni, og gæta þeirra takmarkana, sem erfðaskráin setur honum, en vanræksla á því veldur tafarlausum réttindamissi fyrir hlutaðeigandi. Loks eru ákvæði um stofnun sjóðs fyrir andvirði eigna þeirra, sem arfleiðslugerningurinn tekur til, ef afkvæmi Lárusar Hjaltesteds í karllegg deyja út.

Ekki þykir ástæða til að rekja hér nánar efni margnefnds erfðagernings, en í máli þessu er upprunalegt gildi hans sem erfðaskrár ekki vefengt né heimild arfláta til að ráðstafa eftirlátnum eignum sínum á þann hátt, sem þar er gert. Hins vegar er því haldið fram af hálfu sóknaraðilja, að forsendur séu brostnar fyrir því, að erfðagerningurinn, eða nánar til tekið ákvæðnum ákvæðum hans, verði beitt í samræmi við ákvæði erfðaskrárinnar og tilgang arfleiddandans. Byggja sóknaraðiljar þetta á því, að jörðin Vatnsendi sé ekki bújörð lengur. Hún hafi verið skert svo með eignarnámum lands fyrir Rafveitu Reykjavíkur, Landssíma Íslands vegna útvarpsstöðva og Reykjavíkurborgar vegna friðlandsins í Heiðmörk svo og með leigu um eða yfir 400 landsspildna undir sumarbústaði, að á jörðinni verði ekki rekinn búskapur framar. Þá sé jörðin nú innan skipulagssvæðis Kópavogsskaupstaðar og fullnægi því ekki lengur skilyrðum til að teljast jörð eða lögbýli samkvæmt 1. gr. ábúðarlaga nr. 36 frá 1961. Með því að jörðin geti nú ekki lengur talizt bújörð og að fyrirsjáanlegt sé, að þar verði ekki unnt að reka búskap í framtíðinni, geti varnaraðili eða aðrir ekki uppfyllt þau skilyrði a-liðs 1. gr., sbr. 4. og 6. gr. arfleðsluskrárinnar, að búa á jörðinni, en það leiði til þess, að jörðin falli í arf eftir arflátann Sigurð Hjaltested á sama hátt sem aðrar eignir hans og eigi að deilast til erfingja hans samkvæmt venjulegum erfðareglum. Í annan stað hafa sóknaraðiljar haldið því fram, að tilgangur Magnúsar E. Hjaltesteds með erfðaskrá sinni hafi verið að gera jörðina að Vatnsenda að ættaróðali í merkingu óðalslaga, en af því leiði, að beita verði þeim ákvæðum óðalslaganna, að ekkja óðalsseta njóti ábúðar á óðalinu að maka sínum látnum. Þá hefur sóknaraðili hreyft því, að skilyrði margnefndrar erfðaskrár hafi ekki verið haldin af fyrri ábúendum og því þurfi að fara fram könnun á gildi hennar út frá því sjónarmiði og m. a. þurfi í því skyni að fara fram innköllun allra þeirra erfingja, sem hugsanlega komi til greina, ef svo yrði litið á, að erfðaskráin sé fallin niður af þessum ástæðum.

Varnaraðili, Magnús Sigurðsson Hjaltested, er elzti sonur arfláta, en hann tók fyrstur arf samkvæmt hinni umdeildu erfðaskrá Magnúsar Einarssonar Hjaltesteds. Kröfur hans eru byggðar á því, að erfðaskráin sé að öllu leyti í fullu gildi. Hann kveðst ætla að setjast að á Vatnsenda og taka þar upp búskap, þegar hann fær umráð jarðarinnar. Hann mótmælir því, að nokkuð sé því til fyrirstöðu að reka búskap á jörðinni Vatnsenda, enda

sé hún enn í tölu lögbýla samkvæmt gildandi fatseignamati. Núverandi áhöfn jarðarinnar sýni einnig, að hún framfleyti meiru en lágmarksáhöfn lögbýlis og að ekki séu líkur fyrir, að breyting verði á því í náinni framtíð, enda þótt land jarðarinnar kunni að teljast til skipulagssvæðis Kópavogskaupstaðar. Hann mótmælir því, að réttur sinn sem erfingja samkvæmt erfðaskránni sé niður fallinn vegna þess, að aðrir landsetar hafi rofið skilmála erfðaskrárinnar.

Því er ekki haldið fram, að arfláti Sigurður Hjaltested eigi eða kunni að eiga fleiri erfingja en þá, sem komið hafa fram við búskiptin, sem mál þetta rís af. Því er tilefnislaust að gefa út innköllun til erfingja í sambandi við úrlausn málsins, enda virtist þessi málsástæða sóknaraðilja byggjast á því, að til séu kvaddir aðiljar, sem ekki eru erfingjar að búinu, en það er ekki vettvangur skiptaréttarins að gefa út slíka innköllun. Verður þessi málsástæða því ekki tekin til greina.

Af hálfu sóknaraðilja er það ekki reifað, sem þó hefur verið dregið á, að ákvæðin í erfðaskrá Magnúsar Einarssonar Hjaltesteds varðandi jörðina Vatnsenda séu niður fallin vegna aðgerða fyrri landseta, og verður því ekki byggt á þeirri málsástæðu gegn mótmælum varnaraðilja.

Ekki eru efni til að vefengja, að varnaraðili ætli sér að setjast að á Vatnsenda og hefja þar búskap, ef hann fær umráð jarðarinnar. Landsnot jarðarinnar hafa að vísu verið skert verulega frá því sem var, þegar erfðaskráin var gerð, bæði með eignarnámum og útleigu á löndum. Þó er jörðin að fasteignamati talin lögbýli, og þar er enn rekinn búskapur í venjulegri merkingu þess orðs. Hafa ekki verið færð rök fyrir því gegn mótmælum varnaraðilja og gegn opinberu vottorði um skráningu jarðarinnar sem lögbýlis, að jörðin hafi verið rýrð svo, að þar verði ekki rekinn búskapur. Ekki verður fallizt á, að það útiloki búskap á jörðinni, þótt hún hafi fyrir aðgerðir hins opinbera verið dregin undir skipulagssvæði Kópavogskaupstaðar, enda er ekki sýnt, að neinar fyrirætlanir séu á þrjónunum, sem útiloki eða rýri núverandi búskaparmöguleika á jörðinni. Það, sem gerast kann í óvissri framtíð, skiptir ekki máli í sambandi við úrrausn málsins.

Því verður ekki talið, að núverandi ástand jarðarinnar útiloki varnaraðilja frá að uppfylla þau skilyrði erfðaskrárinnar, að hann búi á jörðinni.

Ákvæðum erfðaskrárinnar varðandi jörðina Vatnsenda svipar

í ýmsu til reglnanna um ættaróðul, en heimildarlaust er að draga þá ályktun, að hér hafi verið um stofnun óðalsbýlis að ræða, enda vantar mikið á, að reglunum um þau sé fylgt í erfðaskránni. Því verður ekki ályktað gegn skýrum orðum erfðaskrárinnar, að eftirlifandi maka landseta samkvæmt erfðaskránni sé áskilin búseta á jörðinni eftir lát hans.

Niðurstaða málsins verður því sú, að varnaraðilja sé einum af erfingjum arflátans áskilinn réttur til umráða og búsetu á jörðinni Vatnsenda.

Málskostnaður fellur niður.

Því úrskurðast:

Varnaraðilja, Magnúsi Sigurðssyni Hjaltested, er áskilinn réttur eftir látinn föður sinn til að taka við til ábúðar og hagnýtingar jörðina Vatnsenda í Kópavogskaupstað með þeim takmörkunum og skilmálum, sem settir eru í arfleiðsluskrá Magnúsar Einarssonar Hjaltesteds, dagsettri 4. janúar 1938.

Málskostnaður fellur niður.

Þriðjudaginn 9. apríl 1968.

Nr. 33/1967. **Kristinn Jónsson** (Páll S. Pálsson hrl.)

gegn

Ingibjörgu Jóhönnu Hermannsdóttur
og gagnsök (Magnús Thorlacius hrl.).

Dómenður:

hæstaréttardómararnir Einar Arnalds, Benedikt Sigurjónsson og Gizur Bergsteinsson og Guðmundur Jónsson borgardómari og prófessor Þór Vilhjálmsson.

Hjónavígsla. Skipti. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Aðaláfrýjandi hefur skotið máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 17. febrúar 1967. Krefst hann þess, að hinn áfrýjaði úrskurður, sem kveðinn var upp í skiptarétti Suður-Múlasýslu